

Leksykalne środki wartościujące i ich tekstowo-podmiotowe uwarunkowania w dyskursie wspomnieniowym powstańców warszawskich (na wybranych przykładach z Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego)

Beata Duda

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0002-1995-6489

Ewa Ficek

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0002-0976-1944

Lexical Means of Evaluation and their Textual-subjective Conditions in the Memoir Discourse of the Warsaw Insurgents (Based on Selected Examples from the Oral History Archive of the Warsaw Uprising Museum)

ABSTRACT: The subject of the article is the description of selected lexical determinants of evaluation and the determination of these elements' significance in the memoir discourse of the Warsaw insurgents, more precisely: in statements regarding the meaning of the uprising's outbreak. The evaluative lexis has also been considered in view of textual mechanisms and with reference to the evaluative subject. The research material consists of approximately 3,400 transcripts of interviews from the Oral History Archive of the Warsaw Uprising Museum. Additionally, the desire to broaden the thought on oral history texts to date with a linguistic perspective prompted the authors to use the assumptions and findings of

memory linguistics, axiolinguistics and corpus linguistics in their considerations. Analyses of the indicated problem (both quantitative and qualitative ones) allow for drawing the following final conclusions: the lexical determinants of evaluation richly represented in autobiographical narratives and the textual and subjective references thereof are subordinate to the persuasive function manifested in the public debate in the context of the dispute about the sense of the uprising; they also prove the polarization of the opinions of the insurgents multifacetedly evaluating the events of 1944, either positively or negatively, and sometimes taking military action despite their personal opinion.

KEYWORDS: reminiscent narratives; linguistics of memory; axiolinguistics; corpus linguistics; evaluative lexis.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The authors declare that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: Both authors contributed equally to the preparation of the research concept and its presentation, the development of the method, the collection and analysis of data, the formulation of conclusions, and the editing of the final version of the manuscript.

1. Wprowadzenie

Zarówno w przekazie historycznym, jak i w relacjonowaniu jednostkowego, osobistego doświadczenia odnoszącego się do tego, co minione, obok określonego profilowania i interpretowania przywoływanych przeżyć fundamentalną rolę odgrywają wartościowanie oraz wartości, które są podstawą konstruowanych w narracji sensów [np. Dryll, Cierpka 2023: 25, 32; Topolski 2016: 146]. Ze względu zaś na to, że na postrzeganie przeszłości wpływa tu i teraz, proces aksjologizacji postrzegać można, co szczególnie interesujące dla pamięćoznawstwa, przez pryzmat swoistej gry teraźniejszości i przeszłości [Niderla 2014: 41; Uspienski 1998: 27]. Ową nośną metaforę Borysa Uspienskiego wiąże się zresztą ze zdarzeniami szczególnie ważnymi dla pamięci zbiorowej [Niderla 2014: 41], a za takie należy uważać powstanie warszawskie. To swoiste wydarzenie-symbol obecne było na przestrzeni lat w debacie publicznej dwojako – od jego dyskredytowania w czasach socjalizmu aż po jego docenienie we współczesnych dyskursach pamięci. Jedną z form przywracania rangi wspomnianego zrywu niepodległościowego jest oddanie głosu jego bezpośrednim uczestnikom, co pozwala na przyjrzenie się ich sposobom wartościowania powstania warszawskiego i tym samym na uchwycenie nie tylko obrazu tego faktu, ale także i wspólnoty powstańczej. Wszak wedle badań nacechowanie aksjologiczne wypowiedzi jednostki „jest elementem ważnym dla identyfikacji grupowej, poczucia tożsamości z grupą społeczną czy nawet narodem” [Puzynina 2004: 185].

2. Cel, metoda badań i uzgodnienia teoretyczne

Celem opracowania będzie charakterystyka wybranych leksykalnych wyznaczników wartościowania i ich tekstowo-podmiotowych odniesień, a także ustalenie znaczenia tych elementów w dyskursie wspomnieniowym powstańców warszawskich (ściślej: w wypowiedziach zaczerpniętych z Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego). Impulsem do podjęcia tego rodzaju badań stała się chęć wzbogacenia dotychczasowej refleksji na temat tekstów z kręgu *oral history* o perspektywę językoznawczą. Teoretyczno-metodologiczne zaplecze analiz stanowią bowiem założenia i/lub ustalenia: a) programu badawczego zakładającego językowy i komunikacyjny charakter pamięci przekazywanej w toku społecznej interakcji, a skupionego na oglądzie nominalizacji bądź orzekania o konkretnych doświadczeniach, osobach i wydarzeniach z przeszłości, tj. lingwistyki pamięci [Czachur 2018: 16, 29]¹; b) aksjolingwistyki, ze

1 Por. też kluczowe dla tego nurtu rozważań zastrzeżenia Wojciecha Chlebdy: „badanie pamięci jest możliwe o tyle, o ile jest badaniem języka, jakiego użyto po to, by treść pamięci uzewnętrznzić, a jest skuteczne w takiej mierze, w jakiej uwzględniamy fakt, że werbalizacja może nieść z sobą (i niesie nieuchronnie) także skróty, konwencjonalizację, stereotypizację

szczególnym uwzględnieniem prac Jadwigi Puzyniny [np. Niećko-Bukowska 2018: 13–19; Puzynina 1991; 1992; 2004; 2013]; c) lingwistyki korpusowej z jej instrumentami do przetwarzania dużych zbiorów tekstów. Lingwistyka korpusowa dobrze współgra z lingwistyką pamięci oraz aksjolingwistyką chociażby dlatego, że w tych obszarach ważne wydają się dane ilościowe [zob. Czachur 2018: 46; Goźdź-Roszkowski 2018: 88–89; Puzynina 2013: 125].

Przyjmujemy, że „ocenianie i wartościowanie jest jedną z funkcji języka jako narzędzia komunikacji” [Kurczab 2012: 11; por. też Jakosz 2016: 79, 84–86]. Drugi z wymienionych terminów definiuje się w literaturze przedmiotu następująco: jest to „czynność psychiczna człowieka polegająca na stwierdzaniu, jakie (i w jakim stopniu) wartości pozytywne lub negatywne [...] właściwe są – zdaniem osoby wartościującej – danym cechom, zachowaniom, stanom rzeczy, a pośrednio podmiotom” [Puzynina 1992: 83]². Wartościowanie [jakościowe czy ilościowe, eksplicytne czy implicytne; zob. Jakosz 2016: 93–97] zakłada zatem osobę wartościującą (w interesującym nas przypadku jest to świadek historii – członek wspólnoty powstańców warszawskich) i to, co podlega wartościowaniu (powstanie warszawskie, jak i wypadki, sytuacje czy przeżycia z nim związane). Służy ono ponadto budowaniu określonych obrazów świata, wpływaniu na odbiorcę wypowiedzi oraz kształtowaniu jego poglądów [por. Czajka-Bubniak 2017: 40–41; Czelakowska 2008: 59; Jakosz 2016: 92].

3. Materiał źródłowy

Przedmiotem oglądu uczyniliśmy wybrane praktyki komunikacyjne, za sprawą których kształtowana jest pamięć [por. Czachur 2018: 14] na temat wydarzeń 1944 roku. Wśród nich szczególne miejsce zajmują działania w ramach nurtu *oral history*, jakich celem jest gromadzenie i upowszechnianie jednostkowych wspomnień dotyczących powstania warszawskiego. W ramach inicjatywy publicznej instytucji pamięci, Muzeum Powstania Warszawskiego, powstał zbiór ponad 3400 transkrypcji rozmów³ ze świadkami historii – czynnymi i biernymi uczestnikami wydarzeń 1944 roku. Przedsięwzięcie to zostało nazwane Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego (dalej AHM), a same

i im podobne deformacje treści wyjściowych” [2012: 115]. O zadaniach i metodach lingwistyki pamięci zob. więcej w: Czachur 2018: 39–48.

2 Równie problematyczna co rozumienie wartościowania wydaje się definicja wartości [por. jednak np. Puzynina 1991: 132].

3 W toku transkrypcji usunięte zostały pozajęzykowe i parajęzykowe elementy, w których mogło być obecne wartościowanie, toteż przedmiotem oglądu uczyniliśmy tylko dostępne w tekstach elementy leksykalne. Wśród zasobów znajdują się także teksty audiowizualne, stanowią one jednak niewielką część zbioru.

wywiady zostały przeprowadzone przez wolontariuszy i pracowników ww. instytucji muzealnej. Jest to zasób niejednorodny pod względem takich parametrów dotyczących podmiotów odpamiętujących⁴, jak: wiek, płeć, pochodzenie, dzielnica (w której przebywano podczas zrywu powstańczego), funkcja pełniona w powstaniu⁵, wykształcenie czy też odległość temporalna od odpamiętywanych wydarzeń⁶. Ów materiał poddałyśmy oglądowi, wykorzystując na wstępie narzędzie KonText, umożliwiające tworzenie i przeszukiwanie korpusu tekstów⁷. Z zasobów AHM powstał korpus, który z uwagi na różnorodność podmiotową i wielkość źródła oraz założony przedmiot analiz spełnia kryteria reprezentatywności [Lewandowska-Tomaszczyk 2005], celu badawczego oraz autentyczności [Łukasik 2007].

Spośród tak bogatego zbioru postanowiłyśmy wyselekcjonować jedynie te elementy wypowiedzi świadków (pomijając pytania osób prowadzących z nimi rozmowy), które dotyczą bezpośrednio oceny powstania warszawskiego. Oceny te pojawiały się w większości rozmów i były inicjowane przez prowadzących pytaniem o sens wybuchu zrywu wolnościowego z 1944 roku. Jako że interesowały nas leksykalne wyznaczniki wartościowania i ich tekstowo-podmiotowe odniesienia, wyniki zostały zawężone do konstrukcji z orzecznikiem typu *powstanie było X* ($n = 348$), *powstanie jest X* ($n = 71$), *powstanie to X* ($n = 167$). Trzeba jeszcze dodać, że konsekwencją oglądu takich, a nie innych fragmentów wypowiedzi powstańców jest koncentracja na pojedynczych leksemach należących do pewnych tylko części mowy (zob. niżej), ich ewentualnych kolokantach i szerszych uwikłaniach. O ich przynależności do danej grupy zdecydowały również definicje i konteksty leksykograficzne.

Porządkując materiał źródłowy, w pierwszej kolejności zdecydowałyśmy się zbadać, jak kształtuje się proporcja występowania pozytywnego i negatywnego obrazu powstania w wypowiedziach jego uczestników. Wydobyte dzięki temu opozycje wydają się bowiem szczególnie istotne w kontekście przyjętego przez nas celu badawczego, czyli ustalenia roli i znaczenia tych elementów w dyskursie wspomnieniowym powstańców warszawskich. Proporcje aktualizowania

4 Pojęcie odpamiętywania zadomowiło się już w badaniach pamięcioznawczych. „Odpamiętywanie przywraca wspomnienia własnych przeżyć, ale są to wspomnienia zniekształcone, fragmentaryczne”; więcej na ten temat: Ciesek-Ślizowska i in. 2024: 304.

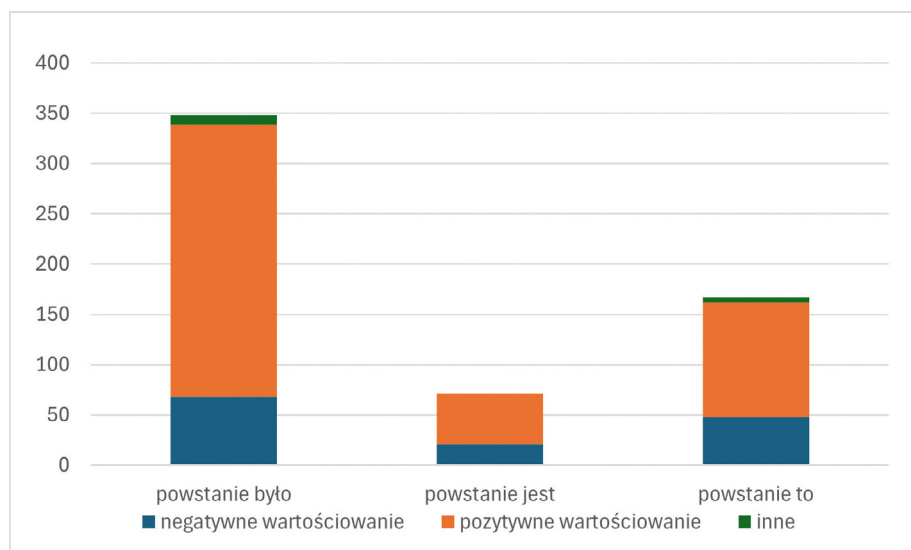
5 Niewielką część wywiadów stanowią także rozmowy z cywilami.

6 Wywiady objęte analizą przeprowadzane były w latach 2004–2021, relacjonujący świadkowie mieli wówczas od 72 do 96 lat.

7 Narzędzie to [<https://kontext.clarin-pl.eu/>, dostęp: 12 lipca 2024] dla języka polskiego jest oferowane przez polski oddział konsorcjum CLARIN [<https://clarin-pl.eu/>, dostęp: 12 lipca 2024] [por. Machálek 2020].

się w badanym materiale pozytywnej i negatywnej oceny wydarzeń 1944 roku, z podziałem na wcześniej omówione konstrukcje, ukazuje wykres 1. Na jego podstawie można dostrzec przewagę ocen pozytywnych, szczególnie w przypadku konstrukcji *powstanie było*, która odnosi się do przeszłości, co może jednak sprzyjać heroizacji i mitologizacji zajmującego nas zrywu. Warto zauważyć, że połączenie *powstanie to* również cechuje się wysokim udziałem waloryzacji pozytywnej, choć z większym odsetkiem ocen negatywnych niż w przypadku struktury *powstanie było*. Z kolei konstrukcja *powstanie jest* występuje najrzadziej, co może wynikać z jej ograniczonego użycia w ocenie przeszłości.

Wykres 1. Wybrana leksyka wartościująca a pozytywna i negatywna ocena powstania warszawskiego

Źródło: opracowanie własne.

4. Leksykalne środki wartościujące w dyskursie powstańców warszawskich

Przystępując do analizy leksyki wartościującej, która występuje w odpowiedziach na pytanie o sens wybuchu powstania warszawskiego, należy przywołać taką konstatację: słowa są podstawowym – acz nie jedynym – środkiem językowym służącym wartościowaniu [Puzynina 1992: 118]. Sposoby wyrażania wartości dzieli Puzynina na systemowe, skonwencjonalizowane oraz tekstowe, fakultatywne, zależne od kontekstu. Z tym podziałem krzyżuje się m.in. podział

tych środków na parajęzykowe oraz językowe, w tym także leksykalne [Puzyńska 1992: 111; por. też np. Danielewiczowa 1993: 136; Wrześniewska-Pietrzak 2009: 117, 123]. Za inicjatorką badań nad językiem wartości zastrzegamy jeszcze, że granica między tym, co systemowe i pragmatyczne, a nierzadko także prymarnie czy sekundarnie wartościujące, nie jest ostra, toteż w tej części tekstu nie próbujemy wypracować klasyfikacji, ale raczej ukazać szeroki wachlarz mechanizmów leksykalnego wartościowania – mechanizmów, które niejednokrotnie wymykają się jednoznacznej definicji i trudno je ująć w sztywne kategorie [por. np. Puzyńska 1992: 111–130].

W grupie pojedynczych leksemów wskazujących na wartościowanie powstania lokują się np. słowa prymarnie wartościujące typu: *dobrze, złe, zło, niedobre, wartościowe* ($n = 8$); ich znaczenie sprowadza się wyłącznie do przekazywania informacji o wartościach [Budzyńska-Łazarewicz 2016: 206; Wrześniewska-Pietrzak 2009: 118]. Por. np. takie jednostkowe wystąpienia, jak:

Nie mogę oceniać, czy Powstanie było dobre, czy złe. [...] (AHM_JG)⁸

Powstanie to było zło konieczne. (AHM_ZC)

Powstanie było wartościowe. (AHM_ZK)

Na uwagę zasługują ponadto te wyrazy, w których do treści wartościującej dołącza składnik uczuciowy [zob. wartościowanie afektywne u Puzyńskiej 1992: 132] i które sygnalizują unikalność/wyjątkowość odpamiętywanego wydarzenia bądź jego zdecydowaną krytykę: *wspaniałe, fantastyczne, okropne, schrzanione* ($n = 52$). Obszerniejszy zbiór stanowią natomiast przymiotniki lub imiesłowy w rodzaju: *potrzebne, konieczne, niezbędne, ważne, najważniejsze, imponujące, niepotrzebne, nieprzygotowane, nieprzemyślane, niewskazane, niefortunne* itd. ($n = 134$)⁹. Leksemy te, mające związek z takim, a nie innym sposobem formułowania pytań kierowanych do powstańców (lub po prostu obecnych w przestrzeni publicznej – chodzi o spór o sens powstania), jak również z lustrzanym zachowaniem partnerów interakcji, wydają się bliższe jednostkom opisowo-wartościującym; specyfika tychże polega na występowaniu w ich

8 Pisownię i interpunkcję wszystkich cytatów zachowujemy w wersji oryginalnej, wyróżnienia w cytatach wprowadziły zaś autorki tekstu. Zapis skrótu źródeł pochodzi od pierwszych liter imienia/imion i nazwiska (w przypadku nazwisk dwuczłonowych – od dwu liter). Jeśli zestaw liter się powtarza, zastosowano oznaczenie 1 i 2 wariantu.

9 Osobną grupę stanowią określenia: *niebezpieczne, wymuszone, ciężkie*, które mogą być nośnikiem wartości lub nie [Puzyńska 1992: 119].

strukturze nie tylko semu wartościującego, lecz także opisowego [Budzyńska-Łazarewicz 2016: 207–208; Wrześniewska-Pietrzak 2009: 118; zob. też Puzynina 1992: 119]. Na różne aspekty powstania warszawskiego ocenianego pozytywnie lub negatywnie, i to zarówno w wymiarze globalnym, jak i osobistym/ludzkim, wskazują wreszcie rzeczowniki, takie jak: *wyzwolenie, patriotyzm, świętość, szczęście, radość, euforia, błąd, pomyłka, falstart, niewypał, nieporozumienie, nieszczęście, piekło, groza, tragedia, dramat, szaleństwo, zbrodnia* ($n = 51$).

W analizowanych wypowiedziach czynnych uczestników powstania szczególnie interesująco rysują się środki, które można uchwycić, wychodząc poza wąski ogląd pojedynczych leksemów [por. Wrześniewska-Pietrzak 2009: 117–118]. Da się mianowicie wskazać wypadki wzmocnienia wartościowania poprzez tworzenie kolokacji, jakie są oparte na leksyce prymarnie lub opisowo-wartościującej ($n = 105$). W obrębie połączeń uściślających, jakim było zajmujące nas wydarzenie, wydzźwięk przymiotnika/imiesłowu podkreślają intensyfikujące ocenę i związane z kategorycznością przedstawianych sądów [por. Kapela 2015: 160–161] przysłówki/wyrażenia przyimkowe; por.: *bardzo potrzebne, bardzo ważne, bardzo przydatne, absolutnie konieczne; bardzo uciążliwe, w ogóle niepotrzebne, z góry skazane na niepowodzenie/przegrana*. Na stan emocjonalny odbiorcy, a w dalszej kolejności na zmianę jego poglądów i postaw [Kapela 2015: 158, 162] mogą wpływać również kolokacje, których jądrem jest rzeczownik. Zasadzają się one na podobnym mechanizmie; np.: *wielka/największa/absolutna tragedia, wielka zbrodnia, największe bohaterstwo, takie nieszczęście, fatalny błąd, olbrzymia groza, doskonała zabawa*. Por. też służące ekspresji przekazu i/lub hiperbolizacji wyrażenia nacechowane potocznie: *straszliwe nieszczęście, straszna makabra, straszna klęska, straszny błąd, szalony błąd*. Odnotujmy jeszcze, że rzadkością jest zjawisko odwrotne do tutaj opisanego, tj. pomniejszanie znaku wartości leksemu przez kolokanty (np. *nie do końca przemyślane*) ($n = 4$), co zdaje się zaświadczać o skłonności odpamiętujących powstanie warszawskie do formułowania opinii skrajnych.

W przypadku leksemów o bliżej nieokreślonym znaku wartości mówić można o zyskiwaniu przez nie określonej barwy aksjologicznej (zwykle pozytywnej) dopiero dzięki kolokantowi/kolokantom, co ilustrują częste frekwencyjnie ($n = 129$) przykłady: *śluszną decyzją, śluszną/piękną/bardzo ważną/najważniejszą sprawą, sprawa honoru, wielkie/olbrzymie/ogromne/wspaniałe/piękne/straszne przeżycie, wielka/święta/najcudowniejsza/straszna rzecz, coś wielkiego/chwalebnego/nadzwyczajnego/niesamowitego/wspaniałego/najwspanialszego/bardzo kochanego, wielki/dramatyczny gest, bardzo zdrowy zabieg, kurs patriotyzmu, konieczność moralna, udane przedsięwzięcie, istotny element, manifestacja wolności, krzyk rozpacz* itp. Tego typu wyrażenia potwierdzają,

że w narracjach powstańczych sięga się nierzadko po zwroty podniosłe, a wręcz patetyczne [Duda, Ficek 2024: 71]. Wrażenie patosu potęgują formy obciążone semantycznie (*honor, wolność, moralny, chwalebny* itd.), w tym przymiotniki (np. w superlatywie, ewentualnie w superlatywie absolutnym: *najcudowniejszy, najwspanialszy, olbrzymi, ogromny*) wskazujące na najwyższe natężenie rozpatrywanej cechy.

Na osobny komentarz zasługują wreszcie te połączenia przenośne, które przełamują schematyczność przywoływanych wspomnień. Mieszczą się tu zarówno jednostki wartościujące na mocy kodu (frazelogizmy lub ich przekształcenia), jak i konstrukcje oparte na jednostkach wyjściowo neutralnych, związane z zachowaniami tekstotwórczymi czy pragmatycznymi ($n = 21$); por.: (*powstanie było*) *takim ogniem, ruszeniem z motyką na słońce, grecką tragedią; (powstanie to) jedyna i słuszna droga, ziarno rzucone na zasiew, krwawa rana w moich wspomnieniach, Polska w Polsce, taki wykrzyknik*. Koresponduje to z wynikami badań potwierdzających, że szczególne miejsce we wspomnieniach świadków zajmują porównania i sformułowania metaforyczne o różnej proveniencji. Utwierdzają one „zarówno samych świadków [...], jak i odbiorców w przekonaniu o nieodwołalności biegu wydarzeń” [Duda, Ficek 2024: 71, 78].

Na końcu zestawienia leksykalnych środków wartościujących usytuowałyśmy środki oceniające pragmatycznie, które wykorzystują konotacje kulturowe, historyczne i narodowe, środowiskowe bądź indywidualne ($n = 82$) [Wrześniewska-Pietrzak 2009: 124; zob. też s. 125–127]. I tak np. niezwykle często pojawia się w relacjach leksem *zryw*, który jest obudowywany różnymi epitetami: *ludności Warszawy, młodych ludzi, młodzieży, odwetowy, wspólny, solidarny, polski* itp. Wydaje się, że to właśnie dodatkowe, niedefinicyjne treści konsekwentnie kojarzone z owym wyrazem decydują o tym, że przez kombatanów jest on walo-ryzowany pozytywnie (zob. też przede wszystkim pierwsze znaczenie tego słowa w WSJP PAN: ‘wystąpienie zbrojne lub bunt całego narodu albo jego części’). Licznie poświadczone w badanym materiale i obrastające konotacjami ukształtowanymi w ramach wspólnoty wspominających jest także słowo *obowiązek* (np. *absolutny obowiązek, nasz normalny obowiązek*) oraz jego synonimy (*powinność, mus*), a ponadto takie sformułowania, jak: (*powstanie było*) *wywołane przeciwko Rosjanom; przeciwko Stalinowi, a nie przeciwko Niemcom; końcem wizji przedwojennej Polski*, co łączyć można z określonymi przekonaniami powstańców, jakie wynikały z dostępnej im później narracji historycznej.

5. Leksyka wartościująca na tle mechanizmów tekstowych

W uzgadnianiu komunikowanych wartości ważną rolę odgrywają również szersze uwikłania tekstowe wyekscerpowanych z materiału leksemów czy kolokacji

pozwalające na dostrzeżenie tego, jak zestawia się te jednostki w jednej wypowiedzi. Pierwszy z dostrzeżonych mechanizmów (ze względu na rozmiary opracowania omówimy tylko niektóre) zasadza się na łączeniu kluczowych dla wartościowania elementów z dodatkowymi uzasadnieniami i dopowiedzeniami, bez których wyrażony sąd (pozytywna lub negatywna ocena powstania) byłby niepełny. Pozwala to na rozpatrywanie wypowiedzi świadków historii w kategoriach retorycznych [Mamcarz-Plisiecki 2018: 131]. Np.:

Powstanie było konieczne, **[bo] podtrzymało na duchu nasze społeczeństwo.** (AHM_GO)

Powstanie było niezbędne. [...] **to była jedyna i być może ostatnia szansa zachowania [...] polskiej państwowości.** (AHM_KG)

Powstanie [...] było w ogóle niepotrzebne. **Tyle narodu zginęło, tyle młodzi, tyle ludzi!** (AHM_HS)

Powstanie to bezmiar tragedii. **Bomby, rozlewający się cuchnący płyn, dławiące krzyki, wrzaski wśród kłębówiska rannych i trupów.** (AHM_AC)

Tego rodzaju zabiegi splatają się zresztą z kolejnymi. Analizy dłuższych fragmentów relacji wskazują bowiem na liczne powtórzenia i swoistą nadmiarowość wypowiedzi (por. tutaj szczególną rolę wyrażenia *nie tylko*). Nagromadzenia określić, synonimizowanie/korygowanie albo są zamierzone (dobitne podkreślanie swych racji, wprowadzanie do tekstu wyrazistej odautorskiej charakterystyki wydarzeń 1944 roku [zob. Duda, Ficek 2024: 72]), albo są konsekwencją tworzenia wypowiedzi *ad hoc*. Zacytujmy wybrane fragmenty narracji odzwierciedlające ogólne tendencje dostrzeżone w materiale:

Powstanie to **tragedia. Absolutna tragedia.** (AHM_HK)

Powstanie było dla mnie **najpiękniejszym rozdziałem mojego życia, najwspanialszym.** (AHM_JMM)

Powstanie było nie tylko **wspaniałym zrywem, ale wspaniałym dowodem potrzeby wolności.** (AHM_BWW)

Powstanie to nie tylko **groza**. To nie była tylko **groza**. [Owszem], była **groza, olbrzymia groza**, ale było i **piękno** w tym wszystkim. (AHM_LP)

Jak wynika pośrednio z tego, co przedstawiliśmy wcześniej, badane wykładniki wartościowania układają się nierzadko w przeciwstawne pary typu: *szczęście – nieszczęście, bardzo potrzebne – w ogóle niepotrzebne, wspa- niały zryw – bezsensowny zryw, piękne przeżycie – straszne przeżycie* itd., co jest odzwierciedleniem polaryzacji opinii na ten sam temat. Częsta frekwencyjnie, znacząca retorycznie i wskazująca na dialog, jaki prowadzą w toku wspominania powstańcy (z prowadzącym wywiad bądź samym sobą), jest również technika kontrastowania; polega ona na zderzaniu w jednej odpowiedzi odmiennych obrazów powstania, a także kwestionowaniu twierdzeń i wysuwanych argumentów:

Powstanie było **potrzebne**, tylko **niepotrzebnie** zginęło 200 000 osób. (AHM_BJK)

[...] to Powstanie było **konieczne**, ale było **zupełnie tragiczne**. (AHM_JK1)

Powstanie było, **mimo tej tragedii, chyba jedną z najpiękniejszych chwil mojego życia**. (AHM_JS2)

Powstanie było **największą bitwą II wojny światowej i największą klęską militarną**. (AHM_SKL)

Szerszy kontekst wypowiedzeniowy może również wpływać na zmianę znaku wartości kolokacji; por. np. dystansowanie się do proponowanej oceny powstania lub zaprzeczenie opinii oponenta:

Powstanie to był **ostatni, być może beznadziejny, zryw**, który miał nie dopuścić do tego, żebyśmy zostali siedemnastą republiką czy PRL-em, którym w końcu zostaliśmy. (AHM_ZŚ)

[...] jeżeli bym powiedział, że Powstanie było **niepotrzebne**, to bym skłamał. (AHM_JD)

Niektórzy twierdzą, że Powstanie było **bez sensu**. (AHM_WK1)

albo umożliwiać wyrażenie opinii/oceny nie wprost. Przywołajmy w tym miejscu jeszcze takie egzemplifikacje:

Powstanie było **takim samym aktem, jak podjęcie wojny**. (AHM_WW)

Powstanie było **przez duże „P”**. (AHM_MRZ)

Proszę pani, czy Powstanie było potrzebne? **Każdy chciał iść i bronić**. (AHM_JS1)

6. Wartościowanie a podmiot wartościujący

Poczynione spostrzeżenia warto uzupełnić o uwagi dotyczące tego, kto i czyją refleksją dotyczącą celowości powstania warszawskiego (ujmowanego z jakiegoś punktu widzenia) się dzieli. Zbadanie wskazanego zagadnienia nie jest jednak zadaniem łatwym, ponieważ:

nadawca zdania wartościującego nie zawsze jest jednocześnie podmiotem wartościującym. Może biernie przekazywać czyjeś wartościowania, może je w różny sposób referować lub przytaczać, może je przy tym zniekształcać bądź ustosunkowywać się do nich z pewnym dystansem, czasem wręcz ironicznie. Będąc subiektem wartościowania, [...] może chcieć nadawać swoim wypowiedziom pozory pełnej obiektywności, identyfikować się z jakąś grupą ludzką, może też [...] podkreślać subiektywność swoich ocen. [Puzynina 1992: 131]

Chociaż to, czyje w istocie wartościowania przytaczają powstańcy warszawscy, wykracza, naszym zdaniem, poza analizy czysto językoznawcze, można spróbować np. zestawić wyrażenia, które, pojawiając się w dyskursie wspomnieniowym, służą zamierzonemu podkreśleniu subiektywności zgłaszanych ocen/opinii¹⁰. Otóż w interesujących nas wypowiedziach świadków historii pojawiają się takie sformułowania (i predykaty wskazujące jednocześnie na mniejszą bądź większą pewność mówiącego [zob. Grzegorzczkova 2002: 121–136; Puzynina 1992: 131]), jak: *uważam, że...*; *wydaje mi się, że...*; *twierdzę, że...*; *myślę, że...*; *dla mnie*; *według mnie*. Przykłady te należy także traktować jako element pewnego dyskursu asekuracyjnego: wspominający niejako sygnalizuje dzięki nim, że swoją ocenę/opinię (słuszną bądź niesłuszną, uzasadnioną bądź nieuzasadnioną) wydaje niezależnie od tego, co mówią inni. Por. jeszcze taką wypowiedź:

10 Na boku pozostawiamy ponownie to, co nie mieści się na płaszczyźnie leksykalnej. Zdajemy sobie też sprawę z tego, że nadawcy dają wyraz wartościowaniom subiektywnym niekoniecznie *expressis verbis*, tj. w zdaniach bez jakichkolwiek „wstawek subiektywizujących”. Por. też wypowiedź: „**Niewątpliwie** Powstanie było nawiązaniem do Polski przedwojennej. To była tęsknota za Polską” (AHM_KM), w którym odbija się zdanie własne mówiącego lub zdanie właściwe jakieś grupie ludzi [Puzynina 1992: 133].

Uważam, że Powstanie było potrzebne, to jest tylko i wyłącznie moje zdanie. (AHM_LJ)

Pomimo podobnych zastrzeżeń w odpowiedziach na pytanie o sens wybuchu powstania pojawiają się sformułowania, które zdają się świadczyć również o niemałym udziale myślenia wspólnotowego. Wszak w narracjach z AHM „wspólnotowość/kolektywność (kategoria niezwykle ekspansywna, aktualizująca się nb. na różnych piętrach dyskursu) manifestuje także tam, gdzie niekoniecznie musimy tego oczekiwać” [Duda, Ficek 2020: 23; zob. też 2024: 72–74], a refleksyjne opowiadanie o przeszłości nie zawsze pociąga za sobą dominację JA. Wspominający identyfikują się głównie (choć nie wyłącznie) z grupą kombatanów/powstańców; czynią to, używając m.in. zaimka *my* oraz form czasownikowych liczby mnogiej:

Zawsze znajomi pytają się, czy Powstanie było potrzebne, czy nie, czy w ogóle **my uważamy**, że przecież takie były niesamowite straty [...]. Ale **my** przecież pięć lat się do tego szykowaliśmy. (AHM_HBW)

moim zdaniem i nie tylko moim Powstanie było bezsensownym zrywem. (AHM_JB)

Należę do **tych ludzi, którzy uważają**, że Powstanie było nieuniknione, w przeciwieństwie do wielu moich kolegów. (AHM_AJ)

W zebranym materiale mamy wreszcie do czynienia z referowaniem czyichś sądów i odczuć wartościujących – i to niekoniecznie tych, z którymi wspominający się zgadza [Puzynina 1992: 135–137]. Subiekt wartościowania bywa wówczas wskazywany z imienia i/lub nazwiska (to częściej w odniesieniu do znanych postaci/autorytetów: wojskowych, historyków, uczestników powstania itp.) bądź ogólnikowo (tu szczególną rolę odgrywają określenia typu *niektórzy twierdzą, są tacy, którzy uważają* itd. [zob. też Wolińska 1996: 347]). Por.:

Powstanie było, jak powiedział Anders – ja się z tym zgadzam: **Anders**, który mówił, że Powstanie było największą zbrodnią wobec narodu polskiego. (AHM_RW)

W gruncie rzeczy Powstanie było grecką tragedią – tak właśnie **Aleksander Gieysztor** napisał w pięćdziesiątą rocznicę Powstania. (AHM_WK2)

Są tacy ludzie, którzy uważają, że Powstanie było niepotrzebne. (AHM_JK2)

Zamykając ten wątek analiz dodajmy jeszcze, że niezależnie od tego, czyje wartościowania utrwalono w powstańczych relacjach, powstanie bywa profilowane z różnych perspektyw, co jest dowodem jego wieloaspektowej charakterystyki. Np.:

z punktu widzenia [...] państwowości Powstanie było niezbędne. (AHM_KG)

Powstanie było **politycznie i wojskowo** schrzanione. (AHM_BK)

z militarnego punktu widzenia Powstanie było [falstartem]. (AHM_LK)

Powstanie było **ze względów praktycznych** niewskazane [...]. (AHM_AG)

7. Wnioski i zakończenie

W rozpoznanym materiale źródłowym występują bogato reprezentowane leksykalne wyznaczniki wartościowania (systemowego bądź pragmatycznego) rezonujące we współczesnych dyskursach pamięci i/lub przez nie w pewnym stopniu generowane. Elementy te są podporządkowane (podobnie jak ich tekstowo-podmiotowe odniesienia¹¹) funkcji perswazyjnej, aktualizującej się w debacie publicznej w związku z niegasnącym wciąż sporem o sens powstania [zob. np. Szacka 2006: 184]. Ich wymykająca się prostym opisom różnorodność, łącząca się z trudnością zamknięcia mechanizmów wartościowania w wyrażonych ramach, zdaje się wskazywać, że powstanie warszawskie jest w analizowanych (i przywoływanych z perspektywy znacznego dystansu temporalnego) wspomnieniach fenomenem ciągle żywym i ważnym. Dowodzi ponadto polaryzacji opinii powstańców, oceniających wydarzenia 1944 roku wieloaspektowo, pozytywnie bądź negatywnie [por. Oskiera, red. 2011] oraz podejmujących nieraz działania zbrojne pomimo tej opinii/oceny. Jak już zaznaczyliśmy, dominuje waloryzacja pozytywna, aczkolwiek znaczną część poświadczeń, tj. ponad 1/3 wszystkich egzemplifikacji, stanowią także opinie negatywne, co w kontekście idei gloryfikacji powstania wydaje się szczególnie cenne poznawczo; por. wykres 1. Pomimo tej antynomii w wątpliwość nie podaje się jednak wizji tożsamej z obrazem upowszechnianym dziś przez instytucjonalnego

11 Części 5. i 6. niniejszego opracowania wymagają przy tym dalszych, pogłębionych badań przeprowadzonych na szerszym materiale niż analizowane konstrukcje z orzecznikiem.

inicjatora wspomnień, czyli Muzeum Powstania Warszawskiego. Wystąpienie zbrojne 1944 roku traktowane jest bowiem jako bohaterskie i warte upamiętnienia [Duda, Ficek 2024: 70, 80].

Przedstawione analizy nawiązują do tych konstatacji, które odnoszą się do narracji pomieszczonych w AHM i które wskazują na negocjowanie wiedzy o przeszłości w toku różnych doświadczeń komunikacyjnych jednostki (m.in. uwikłanie podmiotu odpamiętującego w sieć relacji ze wspólnotą powstańczą, z osobą przeprowadzającą z nim wywiad i/lub instytucją gromadzącą wspomnienia czy też odbiorcą tych zasobów) [np. Ciesiek-Ślizowska i in. 2020; 2024; Duda, Ficek 2020; 2024; Przyklenk 2022], a jednocześnie skłaniają do rozważania tego, jak i dlaczego „organizacja i treść indywidualnych doświadczeń w przekazie/komunikacji społecznej może ulegać homogenizacji/ujednoliceniu lub być przyczyną konfliktów pamięci” [Czachur 2018: 41].

Bibliografia

Źródła (wraz ze stosowanymi skrótami)

- AHM – Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego: <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej.html> [dostęp: 14 maja – 15 lipca 2024].
- AHM_AC – Wywiad z A. Czerską; prowadz.: A. Studniarek (Warszawa, 6.10.2011).
- AHM_AG – Wywiad z A. Gawrysiem; prowadz.: J. Rozwoda (Warszawa, 14.11.2012).
- AHM_AJ – Wywiad z A. Jakubowską; prowadz.: P. Bukalska (Warszawa, 17.02.2005).
- AHM_BJK – Wywiad z B.J. Kazimierczakiem; prowadz.: J. Kasperek (Warszawa, 4.09.2008).
- AHM_BK – Wywiad z B. Krajewskim; prowadz.: A. Żaczek (Warszawa, 5.12.2007).
- AHM_BWW – Wywiad z B. Welman-Warczewską; prowadz.: P. Ziółkowski (Warszawa, 7.05.2011).
- AHM_GO – Wywiad z G. Ostrowskim; prowadz.: D. Cieszkowski (Warszawa, 26.06.2008).
- AHM_HBW – Wywiad z H.B. Wawrzyniak; prowadz.: M. Pacut (Warszawa, 18.07.2005).
- AHM_HK – Wywiad z H. Kieszczyńską; prowadz.: M. Brama (Francja, 5.04.2006).
- AHM_HS – Wywiad z H. Siniecką; prowadz.: T. Seweryn (Warszawa, 12.05.2005).
- AHM_JB – Wywiad z J. Bawarskim; prowadz.: B. Pieniężna (Warszawa, 10.09.2015).
- AHM_JD – Wywiad z J. Dipontem; prowadz.: K. Piotrowska (Warszawa, 11.02.2005).
- AHM_JG – Wywiad z J. Grabowskim; prowadz.: J. Cieszyńska (Warszawa, 23.03.2012).
- AHM_JKI – Wywiad z J. Kępską; prowadz.: M. Kudła (Warszawa, 6.05.2015).

- AHM_JK2 – Wywiad z J. Kotańską; prowadz.: M. Dąbrowa (Warszawa, 23.02.2011).
 AHM_JMM – Wywiad z J. Mirecką-Maciejewską; prowadz.: M. Rosłon (Warszawa, 29.07.2008).
 AHM_JS1 – Wywiad z J. Słupiańską; prowadz.: M. Rafalska-Dubek (Warszawa, 18.03.2015).
 AHM_JS2 – Wywiad z J. Szrotkim; prowadz.: M. Rybicki (Warszawa, 14.06.2010).
 AHM_KG – Wywiad z K. Głowackim; prowadz.: M. Gardecka (Warszawa, 2.12.2004).
 AHM_KM – Wywiad z o. K. Meissnerem; prowadz.: G. Hanula (Warszawa, 1.08.2011).
 AHM_LJ – Wywiad z L. Jerką; prowadz.: A. Konopka (Warszawa, 30.03.2009).
 AHM_LK – Wywiad z L. Krystem; prowadz.: M. Brama (Warszawa, 21.01.2006).
 AHM_LP – Wywiad z L. Płatos; prowadz.: B. Kozakiewicz (Warszawa, 7.11.2008).
 AHM_MRZ – Wywiad z M. Rogalą-Zawadzka; prowadz.: K. Sulicka (Warszawa, 18.02.2011).
 AHM_RW – Wywiad z R. Wagnerem; prowadz.: H. Dziarska (Warszawa, 10.10.2018).
 AHM_SKL – Wywiad z S. Kraleń-Leszczyskim; prowadz.: D. Cieszkowski (Warszawa, 29.03.2007).
 AHM_WK1 – Wywiad z W. Kryszkiewiczem; prowadz.: M. Gardecka (Warszawa, 6.01.2005).
 AHM_WK2 – Wywiad z W. Kieżunem; prowadz.: L. Włochyński (Warszawa, 27.07.2005).
 AHM_WW – Wywiad z W. Walasiakiem; prowadz.: M. Bednarek (Warszawa, 9.11.2004).
 AHM_ZC – Wywiad z Z. Czarskim; prowadz.: S. Ambroziak (Warszawa, 28.10.2011).
 AHM_ZK – Wywiad z Z. Kozaczkiem; prowadz.: M. Studniarek (Warszawa, 22.08.2012).
 AHM_ZŚ – Wywiad z Z. Śliwińskim; prowadz.: D. Cieszkowski (Warszawa, 2.08.2009).

Słowniki (wraz ze stosowanymi skrótami)

WSJP PAN – Żmigrodzki Piotr, red., *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> [dostęp: 9 lipca 2023].

Literatura

- Budzyńska-Łazarewicz Magdalena (2016), „*Królowa chaosu, niezrównoważona emocjonalnie, histeryczka trzaskająca drzwiami*” – leksykalne sposoby wartościowania w tekstach prasowych poświęconych Ewie Kopacz (na materiale wybranych tygodników opinii z września 2014 roku), „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 23, nr 3, s. 201–224. DOI: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2016.23.2.12>.
- Chlebda Wojciech (2012), *Pamięć ujęzykowiona*, w: *Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana*, t. 6: *Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej*, red. Jan Adamowski, Marta Wójcicka, Lublin, s. 109–119.
- Ciesek-Ślizowska Bernadetta, Duda Beata, Sujkowska-Sobisz Katarzyna (2020), *Władza nad dyskursem w narracji wspomnieniowej. Przypadek Archiwum Historii*

- Mówionej, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs”, nr 13, s. 63–79. DOI: <https://doi.org/10.7311/tid.13.2020.04>.
- Ciesek-Ślizowska Bernadetta, Sujkowska Katarzyna, Wilczek Wioletta (2024), *Przyszłość w odpamiętywaniu przeszłości – aktualizacje przyszłości w opowieściach świadków historii (na materiale Archiwum Historii Mówionej)*, „Stylistyka”, t. 34, s. 303–325. DOI: <https://doi.org/10.25167/Stylistyka34.2024.15>.
- Czachur Waldemar (2018), *Lingwistyka pamięci. Założenia, zakres badań i metody analizy*, w: *Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. tenże, Warszawa, s. 7–55.
- Czajka-Bubniak Anna (2017), *Wartościowanie w tabloidzie jako zamierzony środek oddziaływania na odbiorcę*, „Słowo. Studia Językoznawcze”, nr 8, s. 35–57. DOI: <https://doi.org/10.15584/slowo.2017.8.03>.
- Czelakowska Anna (2008), *Językowe środki wartościowania negatywnego w wypowiedziach polityków*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica”, vol. 4, folia 62, s. 59–66.
- Danielewiczowa Małgorzata (1993), *O pojęciu konotacji wartościującej*, w: *Studia semantyczne*, red. Renata Grzegorzczkova, Zofia Zaron, Warszawa, s. 131–142.
- Dryll Elżbieta, Cierpka Anna (2023), *Narracja autobiograficzna w biegu życia*, „Człowiek i Społeczeństwo”, vol. 56: *Narracje w psychologii – przedmiot, proces, metoda*, s. 23–43. DOI: <https://doi.org/10.14746/cis.2023.56.2>.
- Duda Beata, Ficek Ewa (2020), *Kolokacje pronominalne jako źródło tożsamościowych odniesień (na materiale relacji świadków powstania warszawskiego)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 27, s. 9–32. DOI: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2020.27.2.1>.
- Duda Beata, Ficek Ewa (2024), *„Musiało tak być, bo bez tego by nie było nic”. Językowe środki perswazji w relacjach wspomnieniowych z Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego (na wybranych przykładach)*, „Res Rhetorica”, t. 11, nr 1, s. 65–86. DOI: <https://doi.org/10.29107/rr2024.1.4>.
- Goźdz-Roszkowski Stanisław (2018), *Analiza języka wartościowania w dyskursie sądowym z perspektywy językoznawstwa korpusowego: możliwości i ograniczenia*, w: *Metodologie językoznawstwa. Od diachronii do panchronii*, red. Piotr Stalmaszczyk, Łódź, s. 83–102.
- Grzegorzczkova Renata (2002), *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.
- Jakosz Mariusz (2016), *Wartościowanie w internetowych komentarzach do artykułów prasowych dotyczących stosunków niemiecko-polskich: próba analizy pragmaty lingwistycznej*, Katowice.
- Kapela Ewa (2015), *Językowe środki wartościowania w wywiadach z politykami*, w: *Jednostki języka w systemie i mowie*, red. Andrzej Charciarek, Henryk Fontański, Jolanta Lubocha-Kruglik, Katowice, s. 157–167.

- Kurczab Henryk (2012), *Z problemów wartości i wartościowania (wybrane zagadnienia)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna”, nr 72 (Dydaktyka 7), s. 7–37.
- Lewandowska-Tomaszczyk Barbara (2005), *Podstawy językoznawstwa korpusowego*, Łódź.
- Łukasik Marek (2007), *Narzędzia lingwistyki korpusowej w warsztacie terminologa, terminografa i tłumacza tekstów specjalistycznych*, w: *Debiuty Naukowe I. Wiedza – korpus – słownik*, red. tenże, Warszawa, s. 23–47.
- Machálek Tomas (2020), *KonText: Advanced and Flexible Corpus Query Interface*, w: *Proceedings of the 12th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2020)*, Marseille, 11–16 May 2020, ed. Nicoletta Calzolari et al., Paryż, s. 7005–7010.
- Mamcarz-Plisiecki Artur (2018), *Retoryka i językoznawstwo – obszary spotkania*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 6, nr 66, s. 111–135. DOI: <https://doi.org/10.18290/rh.2018.66.6-7>.
- Niderla Anna (2014), *Historia mówiona jako metoda badawcza*, w: *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Mirosław Szumiło, Lublin, s. 25–60.
- Niećko-Bukowska Bożena (2018), *Oblicza odpowiedzialności. Perspektywa aksjologiczna*, Poznań.
- Oskiera Agnieszka, red. (2011), *Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie*, Łódź.
- Przyklenk Joanna (2022), *Kiedy obcy jest blisko. „Obcy” w relacjach świadków historii na materiale archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego*, w: *Zielonogórskie Seminarium Językoznawcze: Bliskie otoczenie człowieka. Leksyka, teksty, dyskursy*, red. Magdalena Hawrysz, Magdalena Jurewicz-Nowak, Irmina Kotlarska, Zielona Góra, s. 97–111.
- Puzynina Jadwiga (1991), *Jak pracować nad językiem wartości?*, w: *Język a kultura*, t. 2: *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. Jerzy Bartmiński, Jadwiga Puzynina, Wrocław, s. 129–137.
- Puzynina Jadwiga (1992), *Język wartości*, Warszawa.
- Puzynina Jadwiga (2004), *Problemy wartościowania w języku i tekście*, „Etnolingwistyka”, nr 16, s. 179–189.
- Puzynina Jadwiga (2013), *Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*, Kraków.
- Szacka Barbara (2006), *Czas przeszły – pamięć – mit*, Warszawa.
- Topolski Jerzy (2016), *Teoretyczne problemy wiedzy historycznej. Antologia tekstów*, oprac. Ewa Domańska, Poznań.
- Uspienski Boris (1998), *Historia i semiotyka*, przeł. Bogusław Żyłko, Gdańsk.
- Wolińska Olga (1996), *Mechanizmy i gramatyczno-leksykalne środki perswazji językowej w tekstach czasu wojny*, w: *Język polski czasu drugiej wojny światowej (1939–1945)*, red. Irena Bajerowa, Warszawa, s. 337–354.

Wrześniewska-Pietrzak Marta (2009), *Wybrane leksykalne sposoby wyrażania wartości w pismach uczniów szkół średnich*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 15, nr 35, s. 115–133. DOI: <https://doi.org/10.14746/pspj.2009.15.7>.

dr Beata Duda – Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Śląski w Katowicach; zainteresowania badawcze: lingwistyka tekstu i dyskursu, lingwistyka korpusowa, dyskurs miejski, archiwistyka społeczna w perspektywie językoznawczej, genologia lingwistyczna.

dr Ewa Ficek – Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Śląski w Katowicach; zainteresowania badawcze: analiza tekstu i dyskursu, genologia lingwistyczna, lingwistyka korpusowa, lingwistyka pamięci, dyskurs terapeutyczny, dyskurs okołopandemiczny związany z COVID-19, lingwistyczne ujęcia archiwistyki społecznej.